

УДК 347.151(477:430)

Кравченко Михайло Георгійович –

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
Юридичний факультет,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
<https://orcid.org/0000-0002-3909-4599>

Mykhailo H. Kravchenko –

candidate of juridical sciences, senior researcher,
Law Faculty Taras Shevchenko National University of Kyiv
(60, Volodymyrska Street, Kyiv, Ukraine)
<https://orcid.org/0000-0002-3909-4599>

Косілова Ольга Іванівна –

кандидат політичних наук, доцент, науковий співробітник
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
Юридичний факультет
<https://orcid.org/0000-0002-5574-3771>

Olga I. Kosilova –

candidate of political sciences,
associate professor, researcher
Law Faculty Taras Shevchenko National University of Kyiv
(60, Volodymyrska Street, Kyiv, Ukraine)
<https://orcid.org/0000-0002-5574-3771>

Право людської гідності крізь призму рішень Конституційного Суду України та Федерального конституційного суду Німеччини

У статті проаналізовано підходи до визначення сутності та ознак права людської гідності, а також його місця у системі прав людини та громадянина крізь призму рішень Конституційного Суду України та Федерального Конституційного Суду Німеччини.

Ключові слова: права людини, людська гідність, система прав людини, Конституційний Суд України, Федеральний Конституційний Суд Німеччини.

В статье проанализированы подходы к определению сущности и признаков права человеческого достоинства, а также его места в системе прав человека и гражданина в контексте решений Конституционного Суда Украины и Федерального Конституционного Суда Германии.

Ключевые слова: права человека, человеческое достоинство, система прав человека, Конституционный Суд Украины, Федеральный Конституционный Суд Германии.

M.H. Kravchenko, O.I. Kosilova The Right of Human Dignity through the Prism of Decisions of the Constitutional Court of Ukraine and the Federal Constitutional Court of Germany

The article analyzes the approaches to determining the nature and features of the right of human dignity, as well as its place in the human and citizen's rights through the prism of decisions of the Constitutional Court of Ukraine and the Federal Constitutional Court of Germany.

During the research, a wide range of general scientific and special-legal methods of scientific knowledge were used, in particular: the method of dialectical logic, comparative-legal, formal-legal and system-structural methods.

The analysis of the national and German legal literature on human dignity, as well as the decisions of the Constitutional Court of Ukraine and the Federal Constitutional Court of Germany, were important for the achievement of this goal.

It is stated that for the first time the Constitutional Court of Ukraine has placed among the public authorities of Ukraine the right emphasis both in the understanding of this human right and in determining its role and place in the human rights system in Ukraine. The Constitutional Court of Ukraine defined this human right as the foundation for all other constitutional rights, measured the definition of their essence and the criterion of the admissibility of possible restrictions on such rights. Unfortunately, the lack of experience and developed national doctrine on fundamental human rights does not allow the Constitutional Court of Ukraine to go further in determining the legal nature of this human right and its individual characteristics. In this part, the standard may be the practice of the Federal Constitutional Court of Germany, which in its decisions has developed the doctrine of the right of human dignity.

The study concludes that the Federal Constitutional Court of Germany has formed a number of fundamental ideas that are important for understanding the essence of the right of human dignity and its place in the system of human rights and the rights of the citizens. The main ones are: everyone has the same dignity; the dignity of each person to enjoy the same constitutional protection regardless of their life expectancy; a person should always be regarded as a subject in all state procedures and never as an object; human dignity is protected after a person dies; human dignity takes a leading position in the system of constitutional values.

Keywords: *human rights, human dignity, the human rights system, the Constitutional Court of Ukraine, the Federal Constitutional Court of Germany.*

Постановка проблеми. Особливе місце у системі прав людини займає право людської гідності. Саме воно: «... є фундаментом для усіх інших конституційних прав, мірилом визначення їх сутності та критерієм допустимості можливих обмежень таких прав»[1]. Нажаль, ні Конституція України, ні закони України, ні підзаконні нормативно-правові акти не дають можливості подивитися на це право саме з такого ракурсу. Те саме стосується вітчизняної наукової літератури, яка з одного боку, традиційно розглядала право на життя, а не право людської гідності фундаментом системи прав людини[2, с. 117], а з іншого боку, часто ототожнювала людську гідність з честю людини[3, с. 95].

У цій ситуації важливу роль у тлумаченні сутності права людської гідності, визначенні його місця в системі прав людини почала відігравати судова влада через спеціальний орган конституційної юстиції – Конституційний Суд України. Він уперше поставив вірні акценти як у розумінні цього права людини, так і у визначенні його ролі і місця у системі прав людини в Україні.

Нажаль, брак досвіду та розвиненого вітчизняного вчення про фундаментальні права людини не дає можливості Конституційному Суду України йти далі у визначенні правової природи цього права людини та його окремих характеристик. У цій частині, еталоном може

бути практика Федеративного Конституційного Суду Німеччини, який у своїх рішеннях розвинув вчення про право людської гідності. Ці рішення маловідомі для вітчизняних теоретиків та практиків. Тому у межах цієї статті ми б хотіли поряд із рішеннями Конституційного Суду України ґрунтовно проаналізувати основні рішення Федеративного Конституційного Суду Німеччини, які присвячені праву людської гідності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. При проведенні дослідження була проаналізована вітчизняна та німецька наукова література присвячена праву людської гідності[2, 3, 4, 5, 6, 7 та ін.].

Крім того, були проаналізовані рішення Конституційного Суду України присвячені визначенню сутності та місця права людської гідності у системі прав людини[1, 8, 9, 10].

Важливе пізнавальне значення мали рішення Федерального Конституційного Суду Німеччини у, яких розкривається сутність та ознаки права людської гідності[11, 13, 14, 15].

Мета статті. Аналіз права людської гідності крізь призму рішень Конституційного Суду України та Федерального Конституційного Суду Німеччини.

Виклад основного матеріалу. Наше дослідження ми б хотіли почати із аналізу рішень Конституційного Суду України присвячених

визначенню сутності права людської гідності та його місця у системі прав людини.

Так, у *рішенні Конституційного Суду України у справі № 5-р/2018 від 22 травня 2018 року* про право людської гідності зазначається: «... людську гідність необхідно трактувати як право, гарантоване ст. 28 Конституції України, і як конституційну цінність, яка наповнює сенсом людське буття, є фундаментом для усіх інших конституційних прав, мірилом визначення їх сутності та критерієм допустимості можливих обмежень таких прав»[1]. Таким чином, Конституційний Суд України визначає право людської гідності як фундамент усіх інших конституційних прав людини і громадянина та критерій для визначення можливих їх обмежень.

Право людської гідності також тлумачиться Конституційним Судом України у тісному взаємозв'язку з правом на життя. Так у *рішенні Конституційного Суду України у справі № 11-рп/99 від 29 грудня 1999 року (справа про смертну кару)* зазначається: «смертна кара як вид покарання суперечить статті 28 Конституції України, відповідно до якої ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню»[1].

Право на людську гідність також тлумачиться Конституційним Судом України у контексті забезпечення права на належний життєвий рівень. Так, у *рішенні Конституційного Суду України у справі № 1-42/2011 від 26 грудня 2011 року* зазначено: «...додержання конституційних принципів соціальної і правової держави, верховенства права (стаття 1, частина перша статті 8 Основного Закону України) обумовлює здійснення законодавчого регулювання суспільних відносин на засадах справедливості та розмірності з урахуванням обов'язку держави забезпечувати гідні умови життя кожному громадянину України»[9]. Далі зазначається: «Неприпустимим також є встановлення такого правового регулювання, відповідно до якого розмір пенсій, інших соціальних виплат та допомоги ... не дозволить забезпечувати належні умови життя особи в суспільстві та зберігати її людську гідність, що суперечитиме статті 21 Конституції України»[9].

Цікавим є також, у контексті забезпечення права на гідний життєвий рівень, рішення

Конституційного Суду України у справі № 1-11/2012 від 25 січня 2012 року[10]. Так, у цьому Рішенні зазначається: «Згідно з частиною першою статті 46 Конституції України громадяни мають право на соціальний захист, з яким кореспондується обов'язок держави щодо його забезпечення»[10]. Далі наголошується: «Україна як соціальна держава визнає людину найвищою соціальною цінністю, розподіляє суспільне багатство згідно з принципом соціальної справедливості та піклується про зміцнення громадянської злагоди у суспільстві. Основними завданнями соціальної держави є створення умов для реалізації соціальних, культурних та економічних прав людини, сприяння самостійності і відповідальності кожної особи за свої дії, надання соціальної допомоги тим громадянам, які з незалежних від них обставин не можуть забезпечити достатній рівень життя для себе і своєї сім'ї»[10].

Проаналізувавши рішення Конституційного Суду України, які присвячені окремим аспектам реалізації та захисту права людської гідності в Україні розглянемо рішення Федерального Конституційного Суду Німеччини з цього приводу.

Рішення Федерального Конституційного Суду Німеччини у справі Е. Люта. Варто відзначити те, що практика Федерального конституційного суду Німеччини містить чимало рішень, що прийняті на захист права людської гідності. Одним з найвідоміших фундаментальних рішень Федерального Конституційного Суду Німеччини є рішення у справі Е. Люта від 15 січня 1958 року[11].

Суть справи полягала у наступному – керівник державної прес-служби у місті Гамбург Е. Лют закликав пресу бойкотувати показ фільму «Безсмертні закохані» режисера В. Харлана. Підставою для цього був той факт, що за доби націонал-соціалістів В. Харлан був відомий як режисер фільму «Єврей Зюс» (Jud Süß), який був визнаний у 1949 році судом антисемітським, а актори які брали участь у ньому були відсторонені від професійної діяльності на три роки. Щодо самого режисера, то проти нього у період з 1947 по 1950 рр. було відкрито два судових провадження у м. Гамбург та у м. Берлін. Однак, В. Харлана було виправдано за обома справами.

Новий фільм «скандального» режисера мав бути показаним на «Тижнях німецького кіно» 20 вересня 1950 року. На відкритті заходу Е. Лют як керівник державної прес-служби розкритикував новий фільм В. Харлана.

Компанія Домінік фільм продакшн (Domnick-Film-Produktion-GmbH), звернулася до Е. Люта з вимогою роз'яснити суть його звинувачень. У своєму листі-відповіді Е. Лют назвав В. Харлана: «нацистським режисером №1», який поряд із створенням фільму «Єврей Зюс» також був одним із головних прихильників вбивства євреїв нацистами. Тому це не лише «право порядного німця», але навіть його обов'язок «бути готовим до бойкоту та боротьби з цим негідним представником німецького кіно»[11].

Пізніше, виробнича компанія Домінік фільм продакшн та Герцог фільм (Herzog-Film-GmbH), які розповсюджували фільм В. Харлана, по усій країні, отримали судові рішення від Гамбурзького земельного суду. Цим Рішенням Е. Люту заборонялося «вимагати від німецьких власників кінотеатрів та розповсюджувачів кінофільму не включати фільм (В.Харлана) у свою програму та просити німецьку публіку не відвідувати цей фільм («Безсмертні закохани»)»[11].

Е. Лют оскаржив це рішення Гамбурзького земельного суду у конституційній скарзі до Федерального Конституційного Суду Німеччини. Він стверджував, що було порушено його основне право на свободу вираження поглядів відповідно до пункту 1 статті 1 пункту 1 Основного закону[12].

У своєму рішенні Федеральний Конституційний Суд Німеччини зазначив, що заяви Е. Люта слід розглядати у контексті його загальнополітичних та культурно-політичних зусиль. Він був відомий (у Німеччині) своїми зусиллями відновити «справжній мир» з єврейським народом. Зрозуміло, що Е. Лют побоювався того, що ці зусилля можуть бути порушені і зірвані повторною появою В. Харлана. Суд висловив стурбованість тим, що поява В. Харлана, особливо за кордоном, може трактуватися так, ніби у культурному житті Німеччини з нацистської епохи нічого не змінилося. «Ніщо так не зашкодило німецькій репутації, як жорстоке переслідування євреїв націонал-соціалізмом. Тому важливим було

довести, що німецький народ відвернувся від націонал-соціалістичного мислення»[11]. Федеральний Конституційний Суд Німеччини дійшов висновку, що рішення нижчої інстанції не врахувало цих аспектів, а тому підтримав конституційну скаргу Е.Люта.

У своєму обґрунтуванні Федеральний Конституційний Суд Німеччини зробив припущення про те, що основні права, у цьому випадку, мали «трансляційний ефект» (Ausstrahlungswirkung) як найвищий об'єктивний принцип усієї правової системи в усіх сферах права. Згідно з переважаючою думкою, основні права не лише стосуються правовідносин між державою та громадянином, але також проникають у всі сфери права, включаючи приватне право (цивільне право) у формі «опосередкованого стороннього ефекту» (mittelbaren Drittwirkung). У зв'язку з цим, усі норми повинні тлумачитися та застосовуватися в дусі основних прав. Дітер Грімм, один з суддів, який прийняв це рішення, вважав його одним із його найважливіших рішень, і не лише тому, що воно регулює сферу свободи вираження поглядів, а й тому, що основні права мають виступати як «об'єктивний порядок цінностей» для всіх. Це рішення має «надважливе значення», особливо з огляду його «довгострокового ефекту»[11].

Рішення Федерального Конституційного Суду Німеччини у справі «Мікроцензус»[13]. При розгляді справи «Мікроцензус» (Micronensus) Федеральний Конституційний Суд Німеччини визнав посяганням на людську гідність положення Федерального закону, який зобов'язував главу сім'ї інформувати виконавчу владу про місце і тривалість «святкових поїздок та поїздок на відпочинок». У випадку невиконання цього обов'язку, на останнього, міг бути накладений адміністративний штраф у розмірі 100 дойчмарок. У Рішенні суду було зазначено те, що гідність людини в системі конституційних цінностей посідає «провідне значення» (set of values, human dignity is of paramount importance), а зобов'язання надання таких відомостей є посяганням на гідність людини та сферу приватного життя глави сім'ї та членів його родини[13].

Рішення Федерального Конституційного Суду Німеччини у справі «Мефістофель»[14]. Суть справи полягала у наступному. Клаус Манн

опублікував сатиричний роман про кар'єру свого родича Густава Грюндгенса - актора, який за часів третього Рейху грав Фауста і тим самим здобув славу. Герой роману, Хендрік Хёфген, став карикатурним зображенням свого прототипу. Тому в 1964 році, коли роман було вирішено перевидати, прийомний син Грюндгенса домігся судового рішення, що забороняв поширення цієї книги на тій підставі, що вона ганьбить добре ім'я і пам'ять актора, який пішов з життя.

Видавець, вважаючи, що подібне рішення не узгоджується із абз. 3 ст. 5 Основного закону, яка гарантує свободу мистецтва і наукової творчості[12], звернувся до Федерального конституційного суду Німеччини. Конституційному Суду довелося робити вибір між правом на свободу художньої творчості, з одного боку, і правом на захист особистого життя та людської гідності - з іншого (стаття 1 Основного закону ФРН)[12].

У своєму рішеннях Федеральний Конституційний Суд Німеччини зазначив: «(ми) повинні ... відкинути думку, ніби конституційний порядок, права інших і моральний кодекс можуть обмежити свободу художньої творчості... З іншого боку, право на свободу художньої творчості не є необмеженим. Ми повинні вирішувати конфлікт, що стосується гарантії художньої свободи, за допомогою інтерпретації Конституції, виходячи при цьому з системи цінностей, встановленої в Основному законі, і з єдності цієї фундаментальної системи цінностей. Як частина системи цінностей Основного закону, свобода художньої творчості тісно пов'язана з гідністю людини, гарантованим статтею 1, яка як найвища цінність підпорядковує собі всю решту системи цінностей Основного Закону.

Однак, гарантія свободи мистецтва може вводити в суперечність з сферою приватного життя, що охороняється Конституцією у силу того, що твір мистецтва може мати соціальні наслідки. Це обумовлене тим, що твір мистецтва діє не тільки як естетична реальність, а й існує у соціальному світі. Використання художником приватних відомостей про людей з його оточення може порушити їх право на суспільну повагу та визнання. Тому «необхідно прийняти до уваги, чи є і в якій мірі «образ» конкретної людини» «в творі мистецтва настільки незалежним від оригіналу в результаті художньої обробки

матеріалу і його включення в загальний сюжет твору і підпорядкування їй, що і сама особистість, і інтимні аспекти її життя стали об'єктивними в сенсі загального символічного характеру «дійової особи». Якщо таке дослідження підтверджує факт, що художник хотів надати «портрету головного героя роману схожість з оригіналом» (конкретною особою), тоді (вирішення конфлікту) залежить від ступеня художньої абстракції або ступеня і важливості «вимислу» з точки зору репутації або пам'яті зацікавленої особи»[14].

Таким чином, Федеральний Конституційний Суд Німеччини дійшов висновку про те, що заборона публікації книги «Мефістофель» є диспропорційною з позиції права прототипу головного героя на повагу. При цьому Конституційний Суд ФРН виходив з того, що принцип пропорційності при втручанні у права людини береться до уваги тільки тоді, коли мова йде про втручання у них з боку держави. В даному ж випадку суд зважував права двох приватних осіб.

Рішення Федерального конституційного суду щодо захисту права на людську гідність стосовно закону «Про авіаційну безпеку» (LuftSiG).

Показовим рішенням Федерального Конституційного Суду Німеччини щодо захисту права людської гідності є Рішення 2006 року щодо Федерального закону «Про авіаційну безпеку» (LuftSiG), який був прийнятий у відповідь на теракти 11 вересня 2001 року[15]. Серед причин прийняття цього Федерального закону було визначення заходів відвернення небезпеки, яка виникає у випадку захоплення повітряного судна сторонніми особами. Так, зокрема, цей Федеральний закон містив абз. 3 ст. 14 у, якому були визначені умови застосування зброї (щодо захопленого літака): «Пряме застосування зброї є допустимим лише, з огляду на обставини, якщо можна припустити, що літальний апарат застосовується проти життя людей, і це є єдиним засобом позбавлення від цієї небезпеки»[16]. Власне це положення і було протлумачено названим рішенням Федерального Конституційного Суду Німеччини.

Обґрунтовуючи свою позицію, судді Федерального Конституційного Суду ФРН наголосили на тому, що абз. 3 ст. 14 Федерального закону «Про авіаційну безпеку» не

узгоджується з основним правом на життя та гарантією прав людини Основним законом ФРН у тому випадку якщо проти людей, які перебували на борту літака, було застосовано зброю. Той факт, що держава використовує вбивство пасажирів, які перебувають на борту літака як спосіб порятунку інших, дозволяє зробити припущення, що ці люди використовуються як «прості» об'єкти, що заперечує їх самоцінність. Це неприпустимо з огляду на положення абз. 1 ст.1 Основного закону ФРН[12], який визначає абсолютний захист людської гідності. Таким чином, абз. 3 ст. 14 Федерального закону «Про авіаційну безпеку» є нікчемним з огляду на те, що ним передбачається вбивство невинуватих людей, які опинилися в безпорадній ситуації.

Це рішення Федерального Конституційного Суду Німеччини визначило декілька важливих ідей, які розвинули вчення про право людської гідності. Йдеться про те, що:

- відповідно до абз. 1 ст. 1 Основного закону ФРН неможливо умисно вбивати невинуватих людей на підставі законного дозволу;
- людське життя та людська гідність користуються однакоим конституційним захистом незалежно від тривалості життя людини;
- тільки засоби, які відповідають Конституції, а насамперед, абз. 1 ст. 1 Основного закону ФРН у, якій захищається право людської гідності, можуть використовуватися для виконання обов'язку щодо захисту держави;
- будь-який кількісний погляд на людське життя є порушенням людської гідності, наприклад, пожертвувати життям пасажирів літака аби врятувати більшу кількість потенційних жертв теракту;
- кожне людське життя є цінним в однаковій мірі, кожна людина має однакову гідність.

Висновки. У результаті проведеного дослідження можна зробити наступні висновки:

1. Констатовано те, що Конституційний Суд України, уперше серед органів державної влади України, запропонував розглядати право людської гідності як фундамент для усіх інших конституційних прав,

мірило визначення їхньої сутності та критерій допустимості можливих обмежень цих прав. Нажаль, брак досвіду та розвинутого вітчизняного вчення про фундаментальні права людини не дає можливості Конституційному Суду України йти далі у визначенні правової природи цього права людини та його окремих характеристик.

2. Федеральним Конституційним Судом ФРН було сформовано низку принципів ідей, які важливі для розуміння сутності права людської гідності та його місця у системі прав людини.

3. Згідно із німецькою правовою доктриною, а також практикою Федерального Конституційного Суду Німеччини людське життя та гідність кожної людини користуються однакоим конституційним захистом незалежно від тривалості фізичного існування особи. Кожне людське життя однаково цінне, кожна людина має однакову гідність.

4. Важливою є позиція Федерального Конституційного Суду Німеччини, відповідно до якої кожна людина завжди повинна розглядатись як суб'єкт у всіх державних процедурах, і ніколи як об'єкт. Кожна людина має право брати участь у адміністративних процедурах, які її стосуються. Людська гідність захищається після смерті людини (рішення у справі «Мефістофель»). Основні права мають «трансляційний ефект» як найвищий об'єктивний принцип усієї правової системи у всіх сферах права. Тому вони (основні права) мають виступати як «об'єктивний порядок цінностей» для всіх (рішення у справі Е. Люта). Людська гідність посідає провідне місце у системі конституційних цінностей (рішення у справі «Мікроцензус»).

5. Ставлячи вільну особистість на найвищий щабель системи цінностей, Основний закон визнає її самостійну цінність. Державна влада без будь-яких виключень повинна поважати і захищати людину як самостійну цінність. З нею не можна поводитися «безособово», як з предметом. Людська гідність як така перебуває «під загрозою», якщо конкретну людину перетворюють на об'єкт, принижуючи її до статусу простого засобу, до розмінної величини («розмінної монети»).

Список використаних джерел:

1. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 12 розділу I Закону України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України» від 28 грудня 2014 року № 76–VIII від 22 травня 2018 року № 5-р/2018. URL: <http://www.ccu.gov.ua/novyna/uhvaleno-rishennya-konstytuciynogo-sudu-ukrayiny-no-5-r2018> (дата звернення: 02.04.2020).
2. Рабінович П.М., Хавронюк М.І. Права людини і громадянина: навч. посіб. К. : Атіка, 2004. 464 с.
3. Стремякова И. Честь и достоинство – категории марксистской этики. *Категории марксистской этики*. Москва: Мысль, 1965. С. 94-189.
4. Стефанчук Р.О. Цивільно-правовий захист честі, гідності та репутації: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ, 2000. 222 с.
5. Dürig G. Der Grundrechtssatz von der Menschenwürde: Entwurf eines praktikablen Wertsystems der Grundrechte aus Art. 1 Abs. I in Verbindung mit Art. 19 Abs. II des Grundgesetzes. *Archiv des öffentlichen Rechts*. Vol. 81 (N.F. 42), No. 2 (1956). S. 117-157.
6. Rothhaar M. Die Menschenwürde als Prinzip des Rechts. Eine rechtsphilosophische Rekonstruktion. Mohr Siebeck, Tübingen, 2015. 364 s.
7. Schaber P. Instrumentalisierung und Würde. Mentis, Paderborn 2010. 171 s.
8. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 24, 58, 59, 60, 93, 190-1 Кримінального кодексу України в частині, що передбачає смертну кару як вид покарання (справа про смертну кару) від 29 грудня 1999 року № 11-рп/99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-99> (дата звернення: 03.04.2020).
9. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями 49 народних депутатів України, 53 народних депутатів України і 56 народних депутатів України, щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 4 розділу VII «Прикінцеві положення» Закону України «Про Державний бюджет України на 2011 рік» від 26 грудня 2011 року № 1-42/2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v020p710-11> (дата звернення 03.04.2020).
10. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням правління Пенсійного фонду України щодо офіційного тлумачення положень статті 1, частин першої, другої, третьої статті 95, частини другої статті 96, пунктів 2, 3, 6 статті 116, частини другої статті 124, частини першої статті 129 Конституції України, пункту 5 частини першої статті 4 Бюджетного кодексу України, пункту 2 частини першої статті 9 Кодексу адміністративного судочинства України в системному зв'язку з окремими положеннями Конституції України від 25 січня 2012 року № 1-11/2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-12>(дата звернення 03.04.2020).
11. BVerfGE 7.198 ff. URL: https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/DE/1958/01/rs19580115_1bvr040051.html (дата звернення: 03.04.2020).
12. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/gg/BJNR000010949.html> (дата звернення: 03.04.2020).
13. BVerfGE 27, 1 – Mikrozensus. URL: <https://www.servat.unibe.ch/dfr/bv027001.html> (дата звернення: 03.04.2020).
14. BVerfGE 30, 173 – Mephisto. URL: <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bv030173.html#Opinion> (дата звернення 03.04.2020).
15. BVerfG, Urteil vom 15.02.2006 – 1 BvR 357/05 URL: https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/DE/2006/02/rs20060215_1bvr035705.html (дата звернення: 03.04.2020).
16. Bundesgesetzblatt Jahrgang 2005, Teil I Nr. 3, ausgegeben zu Bonn am 14. Januar 2005. URL: https://www.bgbl.de/xaver/bgbl/start.xav?start=%2F%2F*%5B%40attr_id%3D%27bgbl1105s0078.pdf%27%5

D#__bgbl__%2F%2F*%5B%40attr_id%3D%27bgbl105s0078.pdf%27%5D__1585988431313
(дата звернення: 03.04.2020).

References:

1. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinym podanniam 49 narodnykh deputativ Ukrainy shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) punktu 12 rozdil I Zakonu Ukrainy “Pro vnesennia zmin ta vyznannia takymy, shcho vtratyly chynnist, deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy” vid 28 hrudnia 2014 roku № 76–VIII vid 22 travnia 2018 roku № 5-r/2018. URL: <http://www.ccu.gov.ua/novyna/uhvaleno-rishennya-konstytuciynogo-sudu-ukrayiny-no-5-r2018> (data zvernennia: 02.04.2020).
2. Rabinovych P.M., Khavroniuk M.I. Prava liudyny i hromadianyna: navch. posib. K. : Atika, 2004. 464 s.
3. Stremiakova Y. Chest y dostoinstvo – katehoryy marksystskoi etyky. Katehoryy marksystskoi etyky. Moskva: Misl, 1965. S. 94-189.
4. Stefanchuk R.O. Tsyvilno-pravovyi zakhyst chesti, hidnosti ta reputatsii: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.03 / In-t derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho NAN Ukrainy. Kyiv, 2000. 222 s.
5. Dürig G. Der Grundrechtssatz von der Menschenwürde: Entwurf eines praktikablen Wertsystems der Grundrechte aus Art. 1 Abs. I in Verbindung mit Art. 19 Abs. II des Grundgesetzes. Archiv des öffentlichen Rechts. Vol. 81 (N.F. 42), No. 2 (1956). S. 117-157.
6. Rothhaar M. Die Menschenwürde als Prinzip des Rechts. Eine rechtsphilosophische Rekonstruktion. Mohr Siebeck, Tübingen, 2015. 364 s.
7. Schaber P. Instrumentalisierung und Würde. Mentis, Paderborn 2010. 171 s.
8. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinym podanniam 51 narodnoho deputata Ukrainy shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) polozhen statei 24, 58, 59, 60, 93, 190-1 Kryminalnoho kodeksu Ukrainy v chastyni, shcho peredbachaie smertnu karu yak vyd pokarannia (sprava pro smertnu karu) vid 29 hrudnia 1999 roku № 11-rp/99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-99> (data zvernennia: 03.04.2020).
9. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinymy podanniamy 49 narodnykh deputativ Ukrainy, 53 narodnykh deputativ Ukrainy i 56 narodnykh deputativ Ukrainy, shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) punktu 4 rozdil VII “Prykintsevi polozhennia” Zakonu Ukrainy “Pro Derzhavnyi biudzhet Ukrainy na 2011 rik” vid 26 hrudnia 2011 roku № 1-42/2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v020p710-11> (data zvernennia 03.04.2020).
10. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinym podanniam pravlinnia Pensiinoho fondu Ukrainy shchodo ofitsiinoho tlumachennia polozhen statti 1, chastyn pershoi, druhoi, tretoi statti 95, chastyny druhoi statti 96, punktiv 2, 3, 6 statti 116, chastyny druhoi statti 124, chastyny pershoi statti 129 Konstytutsii Ukrainy, punktu 5 chastyny pershoi statti 4 Biudzhetnoho kodeksu Ukrainy, punktu 2 chastyny pershoi statti 9 Kodeksu administratyvnoho sudochynstva Ukrainy v systemnomu zv'iazku z okremymy polozhenniamy Konstytutsii Ukrainy vid 25 sichnia 2012 roku № 1-11/2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-12>(data zvernennia 03.04.2020).
11. BVerfGE 7.198 ff. URL: https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/DE/1958/01/rs19580115_1bvr040051.html (data zvernennia: 03.04.2020).
12. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/gg/BJNR000010949.html> (data zvernennia: 03.04.2020).
13. BVerfGE 27, 1 – Mikrozensus. URL: <https://www.servat.unibe.ch/dfr/bv027001.html> (data zvernennia: 03.04.2020).
14. BVerfGE 30, 173 – Mephisto. URL: <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bv030173.html#Opinion> (data zvernennia 03.04.2020).

15. BVerfG, Urteil vom 15.02.2006 – 1 BvR 357/05 URL: https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/DE/2006/02/rs20060215_1bvr035705.html (data zvernennia: 03.04.2020).

16. Bundesgesetzblatt Jahrgang 2005, Teil I Nr. 3, ausgegeben zu Bonn am 14. Januar 2005. URL: https://www.bgbl.de/xaver/bgbl/start.xav?start=%2F%2F*%5B%40attr_id%3D%27bgbl105s0078.pdf%27%5D#__bgbl__%2F%2F*%5B%40attr_id%3D%27bgbl105s0078.pdf%27%5D__1585988431313 (data zvernennia: 03.04.2020).